

Rassz és nyelv.

Amikor az összehasonlító nyelvtudomány első nagy sikereit aratta s módszeres kutatások alapján távolállónak látszó nyelvek rokonságát igazolta, a nyelvészek egyrésze azon a nézeten volt, hogy a rokonnyelvű népek egyúttal rokon származásúak is, vagyis hogy a nyelvrokonság egyben vérrokonságot, s a nyelvi egység faji, rasszbeli egységet is jelent. Ezért a nyelvet és a rasszt egynek vették s nevüket felváltva használták. Így születtek meg a később oly sok zavart, félreértést keltő: árja faj, indogermán rassz stb. helytelen elnevezések. Azt hitték, hogy a nyelvészet megállapításait, kérdésfeltevéseit minden további nélkül átvihetik az embertanba, s mert a nyelvészetben volt pl. árja probléma, egészen természetesnek találták, hogy az egyúttal, mégpedig ugyanolyan mértékben, antropológiai probléma is. E felfogással kapcsolatos, hogy amikor nyelvészeink a magyar nyelv finn vagy török voltát vitatták, a hazai antropológiától azt várták, állapítsa meg, vajjon a magyarság finn avagy török fajú-e. A legpregnansabban fejeződik ki e gondolat FRIEDRICH MÜLLER¹⁾ közismert felosztásában, aki az emberiséget a haj alkata s egyéb testi jellegek alapján 12 fajra különítette, majd e morfológiai csoportokon belül a nyelvek rokonsága szerint osztályozta.

A mult század második felében még gyermekcipőben járó rasszantropológia valóban meg is kísérelte, hogy a nevezett nyelvészeti kérdésfeltevésekre közvetlen választ adjon. A magyarságra vonatkozólag pl. SCHEIBER a sorozási termetadatokból számított középértékek alapján iparkodott a „*finnfajúságot*“ igazolni.²⁾ Minél több országból s minél nagyobb számú antropológiai adat állott azonban rendelkezésre, annál inkább kiderült, hogy egyfelől ezek a középértékek nem fejezik ki a népek között lévő antropológiai különbségeket, másfelől a népek nyelvi egy-

¹⁾ FRIEDRICH MÜLLER, Allgemeine Ethnographie. 1873.

²⁾ S. H. SCHEIBER: Untersuchungen ü. den mittleren Wuchs des Menschen in Ungarn (Arch. f. Anthr. 1881).

ségének nem felel meg rasszbeli, típusbeli egység, hanem minden nép a rasszelemek, típusok mozaikszerűen összekevert egyvelegéből áll. Antropológiai értelemben nincs sem külön árja vagy indogermán faj, sem egységes finn vagy török fajta, sem kizárólagos magyar, német, tót stb. típus, mert minden népen belül igen különböző típusok találhatók, s ugyanazon antropológiai típus igen különböző népeknél fordul elő.

Amikor azután néhány rokonyelvű népről (pl. svéd—indus, bolgár—szerb) kimutatták, hogy rasszbelileg egymástól igen távol állanak, viszont nyelvileg távol álló népekről (magyar—bolgár) bebizonyították, hogy antropológiailag rokonok, akkor egyszerre sokan a másik szélsőségbe esve azt vitatták, hogy a rassz és a nyelv között egyáltalán semmiféle kapcsolat nincsen, nem is volt soha.

Ezzel kapcsolatban sajnálatos feszült viszony keletkezett a két egymásra utalt tudomány: a nyelvészet és antropológia művelői között. A nyelvészek úgy érezték, hogy csalódtak az antropológiában, mert az nem tudta az általuk feltett kérdésekre az óhajtott választ megadni, az antropológusok viszont szemükre hányták a nyelvészeknek a MÜLLER-féle iskola túlzásait s az általa keltett fogalomzavart. Nem kis része volt a viszony elmérgesítésében RUDOLF VIRCHOWNAK¹⁾, aki 1893-ban, a hannoveri antropológus-gyűlésen tartott megnyitó beszédében éles hangon kelt ki ama nyelvészek ellen, akik a német *Buche* és a latin *fagus* szót egynek tartják. Azóta szinte szállóigévé vált mondása: „alopex, pix, pax, fuchs“ — éppen nem volt alkalmas arra, hogy a nyelvészek és antropológusok közötti kapcsolatot szorosabbá tegye.

Az utolsó évtizedek embertani és nyelvészeti kutatásai alapján azonban mindkét táborból mind többen arra a belátásra jutottak, hogy a kérdés sem a teljes igenléssel, sem a kerek tagadással nincs megoldva, hanem az igazság valahol a kettő között kell, hogy legyen. Kiderült, hogy noha a rassz és nyelv ma már a legtöbb esetben nem fedi egymást, mindamellett bizonyos, esetről-esetre kimutatható kapcsolat mégis van a kettő között. Sőt éppen ez az esetről-esetre változó, bár legtöbbször

¹⁾ Correspondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie Ethnologie u. Urgeschichte. XXVII. Jahrg. 1896.

meglehetősen bonyolult kapcsolat az, ami egész csomó fontos problémára nézve a két tudományszakma együttes munkáját nemcsak kívánatossá, de sok esetben egyenesen nélkülözhetlenné teszi. Ha pedig az emberiség történetében visszafelé haladunk, a két fogalom, a kétféle csoport mind jobban közeledik egymáshoz, mind szorosabb lesz közöttük a kapcsolat, úgyhogy végül abban az időben, amikor az ősi rasszok még eredeti elszigeteltségükben éltek, a kettő sok esetben teljesen fedt egymást. Ezért, ha nem is írjuk alá szó szerint REICHE¹⁾ mondását, hogy: „az ősidőben annyi nyelv volt, ahány rassz“, mégis el kell ismerünk, hogy a palaeolith korban sok olyan rassztiszta csoportja lehetett az emberiségnek, amely nyelvileg és rasszbelileg teljesen egységes volt, ahol tehát az egy nyelv egyrasszúságot is jelentett, vagyis ahol a nyelv és rassz teljesen fedte egymást.

Álljunk azonban itt meg egy pillanatra s taglaljuk kissé részletesebben azokat a szempontokat, amelyek a kérdésben való tájékozódás szempontjából fontosak lehetnek.

Mindenekelőtt egy-egy alapvető kérdés meredezik itt előtünk mind az antropológiában, mind a nyelvészetben, nevezetesen az eredet kérdése. Egységes eredetű-e az emberiség szomatológiailag, azaz az összes mai rasszok egy ősi morfológiai csoportból származtak-e? S visszavezethetők-e az összes nyelvek egy közös ősi nyelvre, vagy pedig több ősn nyelv volt már eredetileg is?

Az embertanban a mono- és polygenizmus vitája, mely körül a XIX. század folyamán oly heves szellemi párviadalok folytak, ma már mind jobban elcsendesedik, mégpedig a monogenizmus, az emberiség egységessége, egyeredetűsége javára. S hogy a kérdés minden kétséget kizáróan még ma sincs eldöntve, az itt már csupán az ősemberi leletek szaporodásán múlik, előbb-utóbb azonban egészen biztosan eldönthető lesz.

Jóval nehezebb és reménytelenebb a helyzet a nyelvészetben, ahol a két felfogás még mindig elég mereven áll egymással szemben „Nem egy ősn nyelv volt, hanem több“ hirdeti SCHLEICHER A. kategórikusan, viszont TROMBETTI az összes nyelvek egységes eredetének kimutatására tett — nem a legszerencsésebben végződő — kísérletet. Nagyon valószínű, hogy a nyelvészet a kérdést nem

1) O. REICHE: Rasse u. Sprache (Arch. f. Anthrop. 1921).

is fogja tudni soha végleg eldönteni, mert mindig hiányozni fog a legfontosabb bizonyíték, az ősidőben kihalt nyelvek hiteles anyaga.

A kérdés lényege valójában nem is az egy- vagy többágú eredeten, hanem csupán azon múlik, hogy volt-e az emberiség történetében olyan idő, amikor nyelv és rassz — ha nem is az egész emberiségnél, de legalább az ősi csoportok egy részénél — fedte egymást. A természetes ész logikája és bizonyos tapasztalati tények ezt nagyon valószínűvé teszik. Mai antropológiai és nyelvészeti ismereteink ugyanis arra tanítanak bennünket, hogy mind a rasszképződésnek és megrögződésnek, mind új, egységes nyelvtípus keletkezésének földrajzi vagy más tényezők által előidézett tartós elszigeteltség (isolatio) a legfőbb előfeltétele. Huza-mosabb elszigeteltség nélkül még az esetleg mutatio által keletkezett típusok sem tarthatták volna fenn magukat. Minthogy pedig ősembertani adatok tanúsága szerint ilyen elszigetelődések az emberiség történetében hol kisebb, hol nagyobb területekre kiterjedőleg csakugyan előfordultak, semmi sem áll útjában annak a feltevésnek, hogy bizonyos nyelveket bizonyos rasszokkal együtt keletkezetteknek tartsunk.

A szóbanforgó kérdésben különben a rasszjellegek és nyelvi jellegek összehasonlítása nyújt némi felvilágosítást.

Köztudomású, hogy a rasszjellegek öröklődő bélyegek, miért is meglehetősen állandóak, illetve csak rendkívül lassan változnak. Ezzel szemben a nyelvi jellegek nem öröklődnek, csak hagyományoztatnak, s ha változásuk sokszor lassúbb is, mint eddig hitték, mégis állandóan változnak, sőt néha pár száz év alatt is lényegesen átalakulhatnak. Változásuk mindenestre aránytalanul gyorsabb, mint a rasszjellegeké. Az az állapot tehát, amidőn egy-egy nyelv és rassz fedte egymást, nem tarthatott nagyon sokáig, mert a nyelv máris lényegesen megváltozott, amikor a rasszjellegek még mindig ősi tisztaságukban megvoltak, feltéve természetesen, hogy közben idegen rasszjellegű néppel való keveredés nem történt. A kétféle jelleg eme különböző természete adta meg azután a lehetőséget annak a nagy eltérésnek és bonyolultságnak létrejöttéhez, amely ma a rassz és nyelv között van.

Itt érinthetjük azt a kérdést is, vajjon amaz ősi időben, amikor a nyelv és rassz fedte egymást, minden egyes nyelv egy-

egy morfológiai csoport összeségére kiterjedt-e, vagyis, mint RECHE mondja, annyi nyelv volt-e valóban, mint ahány rassz?

Abból a ma is megfigyelhető jelenségből, hogy aránylag egységes rasszjellegű, de kis törzsekre különösen élő primitív népek néha törzsek szerint is lényegesen különböző nyelvet beszélnek; továbbá abból az ősembertani megfigyelésből, hogy az ember az őskorban igen kicsi s eléggé elkülönült hordákban élt s folytonosan vándorolt, amely körülmény nyelvjáráások, új nyelvek keletkezésének igen kedvezett; valamint abból, hogy az emberiség bizonyos morfológiai csoportokra differenciálódva volt már akkor, mielőtt a nyelvek keletkeztek volna, arra következtethetünk, hogy az emberiség morfológiai csoportjai már eredetileg nagyobb kiterjedésűek voltak, mint a nyelvek, illetve, hogy ugyanazon rasszcsoporthoz belül, annak egymástól távol, elszigetelten élő törzseinél idővel több külön nyelv is keletkezhetett.

„Így ahhoz a végkövetkeztetéshez jutunk — mondja Boas¹⁾ — hogy korábban minden embertípus a csoportoknak a nagyobb számában volt meg, amelyek közül mindegyik a saját nyelvét és kultúráját fejlesztette ki.“

De az elmondottakon felül a nyelvi jellegek kettős: fizikai és pszichikai természete s a mai nyelvek és rasszok között található alább tárgyalandó kapcsolatok is a mellett szólnak, hogy a nyelv bizonyos fokig a rassz testi és szellemi alkatának együttes terméke, s az ősi nyelvek huzamos elszigeteltség következtében minden bizonnyal együtt keletkeztek a rasszokkal, vagy legalább is minden rassz, illetőleg minden nagyobb elszigetelt morfológiai csoport maga termelte ki a saját fizikai és lelki alkata, valamint különleges környezet-viszonyai alapján a saját nyelvét. A különböző rasszoknak ugyanis különbözően alakult beszédmechanizmusuk van, a hallás finomsága, a hangok pszichikai értékelése is rasszok szerint más és más, a rassz-szellem pedig az egész nyelvrendszerre reányomja bélyegét.

Nagy általánosságban igazat adhatunk tehát RECHENEK, hogy: „Eredetileg rassz- és nyelvtípus állandóan fedte egymást. A nyelv úgyszólván a szellemi rasszjellegek egyike volt. Minden rassz ugyanis a reá jellemző nyelvtípusban a legfinomabb szellemi izgalmakhoz is csodálatosan alkalmas műszert alkotott, amelyet

¹⁾ FRANZ BOAS, Kultur u. Rasse. Berlin, 1922.

büntetlenül nem hagyhatnak el. És ha később a rasszok elterjedése és elkeveredése következtében az eredetileg oly tiszta kép el is homályosodik, az mit sem változtat a rassz és nyelv szellemi összefüggésének alaptényén: a nyelv egy része a rasszléleknek."

Az emberiség folytonos vándorlásaival, keveredéseivel, kereszteződéseivel, békés és háborús érintkezéseivel azonban a történelem folyamán ezerféle alkalom nyílt arra, hogy az eredetileg egységes, a rasszal, egy-egy morfológiai csoporttal teljesen egybeeső, vele együtt keletkezett nyelvek változzanak, új hajtásokat, ágakat, törzseket hozzanak létre s végül a differenciálódásnak azt a magas fokát és bonyolult formáját elérjék, amely az emberiségen belül közel 2000 nyelv alakjában ma található. Pedig hány más nyelv is élhetett még, amelyről semmiféle adat vagy hagyomány nem maradt ránk. S minthogy a nyelveknek a változott viszonyok szerint való gyors, néha pár évszázad alatt végbement változását, eltolódását nem követte nyomon a sokkal maradandóbb rasszjellegek átalakulása, differenciálódása, ezért a rassz és nyelv eredeti, egymást fedő állapotából mind jobban eltért, egymástól mindinkább eltávolodott, s a két fogalom, a kétféle csoport egymással száz meg százféle kombinációba, keveredésbe, átszővődésbe jutott.

Ez az oka, hogy ha a rassz és nyelv viszonyának mai állapotát tanulmányozzuk, a legváltozatosabb képet, a legszövevényesebb kapcsolatokat látjuk magunk előtt, amelyek kibogozásához és megértéséhez mindkét tudománynak: az embertannak és nyelvészetnek vállvetett munkájára van szükség. S számtalan példával igazolható, hogy ez a munka, ha fáradságos is, de éppen nem eredménytelen, hanem mindkét tudomány számára hasznos, a népek őstörténetének tisztázása szempontjából pedig egyenesen nélkülözhetetlen.

Találunk népeket (pl. svéd, arab, busman), melyeknél a nyelv és a rassz még mindig meglehetősen szoros kapcsolatban áll egymással, hol mindegyik aránylag nagy tisztaságban maradt meg, vagyis a kettő nagyjában fedi egymást. Vannak viszont népek (bolgár, vedda, észak-japán), melyeknél az eredeti rassz és nyelv annyira eltávolodott egymástól, hogy közöttük már alig mutatható ki valamelyes kapcsolat. Vannak tehát aránylag egységes, vagy csak kevésbé kevert rassz- és nyelvcsoportok, noha igen kis számban, s vannak népek, melyekben az egymással keveredett

rassz és nyelvelemeknek egész sorára akadunk (európaiak nagy része, hottentotta, bantu stb.). De a nagyfokú kevertség mellett is egyszer a rassz az aránylag egységesebb s a nyelv a kevertebb, mert a keveredés azonos rasszelemeket hozott (pl. Anglia, Felső-Szilézia, Olasz- és Spanyolország), máskor pedig a nyelv az egységesebb, s a rassz a kevertebb (indus, baszk, athabasz).

Ismerünk azután eseteket, amikor mindkét irányban egész nagy eltolódások, átvételek, cserék, keveredések tapasztalhatók. Előfordul pl., hogy a győzők nyelvét akár a tekintély, hatalom, kényszer, akár a magasabb fejlettség, műveltség hatására, akár jól felfogott érdekből részben vagy egészben átveszi a legyőzött, a sajátját meg feladja. Máskor viszont a kisszámú győző olvad bele nyelvileg teljesen a nagytömegű legyőzöttbe (hamita-himák, normannok, lengyel, bolgár). A szerint azután, hogy a két fél azonos rasszösszetételű-e vagy sem, a legkülönbözőbb keveredési formák keletkeznek. Sőt előfordul, hogy ugyanazon nép többször is megváltoztatja nyelvét (etruszk, baszk). Még tovább bonyolítja a rassz és nyelv efféle eltolódási folyamatát az, ha az így keveredett elemek egyike vagy másika, akár a harcokban való folytonos vérvesztés, akár a kisebb szaporodóképesség, vagy az új környezethez való csekélyebb alkalmazkodottsága következtében lassan kihal; vagy pedig az egyik bevándorolt s nagy szaporodó és alkalmazkodó képességgel ellátott elem a másikat számban elnyomja s idővel az illető nép antropológiai arculatát, sőt néha nyelvét is egészen átalakítja. Így azután megtörténhetik, hogy azok a rasszelemek, amelyek egy nyelvet valamely területre elvittek s ott a legyőzöttre reakényszerítettek, maguk idővel kihalnak, a nyelv ellenben a legyőzött lakosságban tovább él. Látszólag új nyelvben új nép áll előttünk, pedig csak az etnikai forma változott meg, míg az emberanyag a régi maradt.

Kérdés mármost, vajjon ebben a mozaikszerű kevertségben s állandó változásban találunk-e olyan támpontokat, amelyekből a rassz és nyelv kapcsolatára, illetőleg annak alapján egyikből a másikra, majd a népeknek az írott történelem előtti történetére következtetéseket vonhatunk?

Nagyon kényelmes az az álláspont, hogy a népek nyelvi és rasszbeli kevertége oly nagy ma már, hogy a két fogalom között semmiféle kapcsolat sincs, s minden kutatás hiábavaló energia-pazarlás, amely tetszetős feltevéseken túl semmiféle komolyabb

eredményhez nem vezethet. Az utolsó évtizedek párhuzamos, sőt néha karöltve végzett embertani és nyelvészeti kutatásai azonban alapos reményt keltettek arra nézve, hogy a két tudomány karöltött munkálkodása a probléma bonyolult volta ellenére is egészen meglepő eredményekre vezethet. RECHE, STRUCK, PESZLER, HÜSING stb. úttörő munkáié az érdem, hogy itt új lehetőségek világát tárták elénk.

Kiderült, hogy a rassz és nyelv között módszeres kutatásokkal még a legbonyolultabb esetekben is kimutatható bizonyos kapcsolat. A népek antropológiai és nyelvi jellegei a keveredésnek, idegen beolvadásnak — hogy úgy mondjuk — a vezérkövületei, s a rasszkutatásnak a nyelvészet, valamint a népek őstörténete szempontjából a jövőben sokkal nagyobb szerepe lesz, mint eddig hitték. Valamely nép nyelvében végbement alapvető változások ugyanis a legtöbbször visszavezethetők a rasszbeli összetételben lefolyt változásokra, s minden nagyobb rasszkeveredés előbb-utóbb változásokat idéz elő az illető nép nyelvében is. Nem alaptalan ma már az a remény, hogy bizonyos nyelvváltozások — a hangsúly itt a bizonyos szón van, — amelyeket a nyelvészek eddig csak megállapítottak, de magyarázni nem tudtak, a rasszantropológiai kutatások által jórészt megmagyarázhatókká válnak.

„Csak az alaktant és szókinccset lehet átvenni — mondja BORK BRAUNNAK *Die Urbevölkerung Europas und die Herkunft der Germanen* című munkájáról írott kritikájában —, a hangtant és mondatant ellenben soha, mert a nép szája és agyalkata nem változhatik tetszés szerint.“

Ma még talán kissé merésznek látszanak HÜSING szavai, aki *Völkerschichten in Iran* című úttörő munkájában arra az eredményre jut, hogy: „rasszkeveredés alkalmával mindig nyelvkeveredés is keletkezik úgyannyira, hogy a kevert nyelvből még akkor is következtethetünk rasszkeveredésre, ha az illető nép már kihalt volna. Valamely már ismert nyelvben található apró morzsákból, bármennyire összeolvadtak is azok az illető nyelvvel, nyomozhatjuk az egykor beolvadt idegen nyelv- vagy rasszelemeket... Ilyen esetekben az antropológiára hárul a feladat, hogy a keresett rassztípust megállapítsa. Ezek nem álmok ma már, s a nyelvészet az előtt a feladat előtt áll, hogy ilyen nyelvkémiát üzzön.“ És ha a HÜSING által felsorolt különféle érveket figyelembe vesszük, főleg pedig ha ismerjük STRUCKNAK a *Soma-*

tische Typen und Sprachgruppen in Kordofan című klasszikus munkájában felsorakoztatott párhuzamos nyelvészeti és antropológiai bizonyítékokat, már aligha intézhetjük el a kérdést egyszerű tagadással. Mindenesetre kívánatos, hogy hasonló párhuzamos embertani és nyelvészeti kutatások minél több népre vonatkozólag végeztessenek.

Amidőn tehát a nyelvész megállapítja, hogy valamely nép nyelve ilyen vagy olyan nyelvkeveredés nyomait mutatja, rögtön felmerül a kérdés, hogy vajjon ez a keveredés csupán külső, művelődési érintkezés vagy pedig beolvadás, rasszkeveredés útján jött-e létre. S itt jön segítségül az antropológus, hogy a kérdést eldöntse s az esetleges rasszkeveredés irányát és fokát megállapítsa.

MEINHOF pl. összehasonlító nyelvtudományi alapon (*Die Sprachen der Hamiten*, 1912.) kimutatta, hogy a bantu nyelvek erős hamita vagy hamitaféle nyelvek befolyása alatt keletkeztek. Az antropológia azután kiegészíti ezt azzal, hogy ez nem külső érintkezés folyamánya, hanem rasszkeveredés által történt, mert tetemes hamita (aethiopiai) vér van bennük.

Aligha véletlen az a kapcsolat is, amely az északeurópai rassz (*homo nordicus*) és az indogermán nyelvek között tapasztalható. Amint ugyanis a nyelvész kimutatja, hogy az indogermán nyelv északfelé haladva mind keveretlenebb, s a svédeknél a legtisztább, éppúgy megállapítja viszont az antropológus, hogy ezzel párhuzamosan halad a *homo nordicus* terjedése, tisztulása, s végül a kettő találkozik. E mellett az is kiderült, hogy nincsen egyetlen indogermán nyelvű nép sem, amelyben a *homo nordicus* képviselve ne volna. Minden jel arra vall tehát, hogy az indogermán ősnyelvet az északi rassz termelte ki. Az indogermán alapnyelvnek *centum-* és *satem-* csoportra való szétválását, az egyes indogermán nyelvek kialakulását, a két nagy germán hangváltozást, a germán alapnyelv tagolódását, majd a különböző dialektusokat ma már mind bizonyos rasszokkal, rasszkeveredésekkel magyarázzák. A bajuvár nyelvjárás pl. a dinári, az alemann az alpi, s a sváb a *nordicus* rasszjellegű német területeknek felel meg. „A rasszantropológiai szemlélettel végzett nyelvjáráskutatás bizonyára sok hasonló dologra vethetne fényt“ — mondja GÜNTHER¹⁾ nem egészen alaptalanul.

¹⁾ H. GÜNTHER, *Rassenkunde Europas*. 1929.

Elismerjük, hogy nyelvjárások a rasszkeveredésen kívül sok más tényező hatására is keletkezhetnek, mindamellett úgy hisszük, hogy a nyelvváltozások és nyelvjárások tanulmányozásában a rasszszempontnak nagyobb súllyal kell a latba esnie, mint az eddig történt.

Hogy milyen új megvilágítást adhatnak az embertani kutatások a nyelvészet eredményeinek, arra például szolgálhat a normannok esete is. Amikor ugyanis a történelem leírja a normannoknak Angliába való bejutását, s a nyelvész megállapítja a mai angol nyelvben a normannok által bevitt román nyelvelemeket, ugyanakkor az antropológus kimutatja, hogy ez a román nyelvkeveredés nem járt lényeges rasszkeveredéssel, mert a normannok túlnyomólag a homo nordicus típusát vitték Angliába, amely ott már előbb is megvolt. Íme tehát itt népbeolvadás által létrehozott nyelvkeveredéssel van dolgunk, amely nem rasszkeveredést jelent, hanem ellenkezőleg a homo nordicus túlsúlyrajutását s a rasszarculat egységesebbé válását eredményezte.

A nyelv- és rasszkutatások kapcsolatának érdekes eredménye az örmény és a perzsa nyelv fejlődési irányának megállapítása és a tokhár nyelv esete.

A nyelvi kutatások szerint a mai örmény és perzsa az ó-örményből és az ó-perzsából úgy fejlődtek, hogy alkatukban a kaukázusi nyelvek felé közeledtek. E jelenség magábanvéve érthetetlen volna. Az embertani vizsgálatok azonban megállapították, hogy a mai örményt és perzsát beszélő népek túlnyomólag előázsiai rasszjellegűek, viszont a kaukázusi nyelveket is túlnyomólag előázsiai rasszjellegű népek beszélik. S minthogy ez utóbbiaknál a rassz és nyelv kapcsolata ősi, nem alaptalan az a következtetés, hogy az örményeknél és perzsáknál az előázsiai rassz javára történt nagy rasszeltolódás befolyásolta a nyelv említett változását.

A tokhár nyelvről a nyelvészeti kutatások kiderítették, hogy az indogermán nyelv, mégpedig annak nyugati ágához, a *centum*-csoporthoz tartozik. Embertani vizsgálatok viszont megállapították, hogy a tokhárók uralkodó rétege nordicus rasszjellegű volt. Még érdekesebb, hogy ezen uralkodó réteg pusztulásával a nyelv indogermán jellege is mind jobban elhomályosodott, s a tokhár nyelv az altajihoz közeledett. Magyaroztatát találja ez abban, hogy a kipusztult nordicus rasszelemek helyét belsőázsiai rasszelem

foglalta el. Minthogy pedig a belsőázsiai rassz és az altaji nyelvek között ősi kapcsolat van, úgyhogy az altaji alapnyelvet a belsőázsiai rassz termékének tartják, érthető, hogy e rassz az indogermán tokhár nyelvet a saját nyelvének megfelelő irányban befolyásolta.

Ma már egész csomó nyelvészeti és antropológiai adat szól a mellett, hogy bizonyos nyelvcsaládok, illetőleg alapnyelvek és rasszok fajlagosak, vagyis az együttkeletkezés viszonyában vannak egymással. Így az indogermán alapnyelvet a homo nordicus, a finnugor nyelvet a keletbalti, az altaji nyelvet a belsőázsiai, a kaukázusi nyelveket az előázsiai, a semita nyelvet az aethiópiai rassz termékének tartják.

Már HUMBOLDT világosan látott e kérdésben s azon a véleményen volt, hogy az emberi nemzetségek az őseiknek ismeretlen hangokat sohasem tudják helyesen kiejteni. A nyelvészek pedig ma már számos példával igazolni tudják, hogy idegen szájban a nyelv gyorsan átalakul, s az átvett idegen nyelvet minden rassz a saját rasszalkata és lelkisége szerint alakítja. Közismert dolog, hogy a sárgarasszbeliek szinte képtelenek a germán nyelv helyes elsajátítására, a négerék pedig az angol és francia nyelvet a saját lelkiségükhöz egyszerűsítik. „Ha a németek folytatták volna a latin nyelvet, akkor németül gondolták volna azt, amit latinul kifejeztek“, mondja DE MERIL (*Essai philosophique sur la formation de la langue française*) már 1852-ben.

A rassznak a nyelvre való hatása nyilvánul meg abban is, hogy bizonyos népek idegen nyelvelemek átvétele alkalmával a saját beszédmelódiájukat, hangsúlyozásukat tartják meg. „Azáltal, ahogyan valamely nép az átvett idegen nyelvet kiejti — írja GÜNTHER id. m., — elárulja rasszbeliségét. Ugyanaz a nyelv más-kép hangzik egy szélesarcú, mint egy keskenyarcú nép szájában.“

Távrolról sem akarom azt állítani, mintha a nyelv minden változása, vagy azoknak akár csak nagyobb része is kizárólag rasszkeveredéssel volna kapcsolatos. Sőt helytelenítem a tényekkel kellően nem támogatott merész hipotéziseket is. Mégis úgy vélem, hogy bizonyos nyelvi alapon nyugvó etnikai kérdések megvilágításában és néha talán megoldásában is nagyobb szerepük van a rasszantropológiai vizsgálatoknak, mint eddig hitték.

Tagadhatatlan, hogy az itt csak vázlatosan előadott új kutatási irányban ma még sok túlzás, a felfogásban, módszerekben,

következtetésekben sok hiány, bizonytalanság van. Ám, hogy a két tudománynak, a nyelvészetnek és antropológiának tervszerű, vállvetett munkálkodása a népek történetének, valamint etnikai és rasszbeli összetételének, eredetének az eddigénél pontosabb és okadatoltabb megismeréséhez fog vezetni, már az eddigiek után is aligha lehet kétséges. Mindenesetre kívánatos, hogy a nyelvészet és antropológia karöltött munkássága nálunk is meginduljon, mert hogy a fentiekhez hasonló érdekes és tanulságos kapcsolatok a magyar nyelvtörténet s a magyarság rasszbeli összetétele között is vannak, azt máris több megfigyelés valószínűsíti.

Maga az a tény, hogy a magyarság egyes etnikai eredetű csoportjai, aminő a palóc, székely, kún, jász stb., egymástól antropológiai összetételükben is lényegesen különböznek, bizonyos meggondolásokra nyújt alapot. Még érdekesebb s a felvetett kérdés szempontjából bizonyára nem minden jelentőség nélkül való az a jelenség, hogy a mai magyarságban a mongoloid rasszkeveredésre utaló szomatikus bélyegek éppen azokon a területeken találhatóak halmozottabban és nagyobb gyakoriságban, ahol palóc nyelvjárás van, vagy bizonyos palócos nyelvi sajátosságok fordulnak elő. Viszont e mongoloid foltok egy része, ma már hiteles koponya- és csontvázleletek alapján is, határozottan avar etnikai maradványokkal hozható kapcsolatba. Sőt mindinkább az derül ki, hogy a megmaradt s részben elszlávosodott, részben pedig az árpádkori magyarságba beolvadt, de mindenképpen jelentős tömegű s nagy területen igazolható avar maradványok, az árpádkori magyarság etnikai és rasszbeli összetételében aránytalanul nagyobb szerepet játszottak, mint eddig gondolni mertük. Az sem érdektelen, hogy nyelvjáróterületeink, már az eddig rendelkezésre álló szórványos adatok alapján is, nemcsak nyelvi jellegekben, de az antropológiai összetételben is határozott különbségeket tüntetnek fel. Az pedig, hogy a honfoglalók kettős: ugor és török nyelvi, illetőleg etnikai tagolódásának ugyancsak kétirányú eredetre valló antropológiai összetétel felel meg; s amíg az elsőben inkább keletbalti és palaeo-ázsiai rasszelemek, a másodikban pedig szembetűnően kaukázusi—mongoloid és turanid rasszelemek uralkodnak, — ma már hiteles honfoglaláskori leletekkel is igazolható. Sőt úgy látszik, ha szabad az eddig rendelkezésre álló szórványos leletekből következtetni, mintha a két elem eredetileg területbelileg, törzsek szerint is elkülönült volna.

Bizonyára az az antropológiai jelenség is megérdemelné a nyelvészeti irányú nyomozást, hogy vajjon a dinári rasszelemnek a XII. század körül megkezdődött s a későbbi századokban mind nagyobb arányokat öltő bevándorlása és beolvadása a magyar nemzettestbe, főleg az ország déli felén, nem kapcsolatos-e bizonyos hangtörténeti jelenségekkel.

Ezek ma még inkább csak felvetődő gondolatok, mintsem megállapított tények. Bizonyíthatóságuk különben is nagy mértékben függ a hazánkban annyira elhanyagolt s oly kevés hivatalos támogatásban részesülő rasszantropológiai vizsgálatoknak mind területbelileg, mind a különböző történeti korok és etnikumok tekintetében való nagyarányú és rendszeres keresztülvitelétől. Nem kéllem, hogyha e vizsgálatok alapján módunkban lesz egyfelől a nyelvi bélyegeket és jelenségeket, másfelől az antropológiai sajátságokat térbeli elterjedésük, úgyszintén időbeli megjelenésük tekintetében térképekre rajzolni, s ha majd e nyelvi s antropológiai jellegelterjedési térképeket egymással összevetjük, némi fény derül az itt érintett gondolatokra és felvetett kérdésekre is. Bízom benne, hogy ez a hiteles vizsgálati adatok tömege által szolgáltatott fény igazolja majd a nyelvészeti és rasszantropológiai kutatások szorosabb összekapcsolásának szükségességét.

BARTUCZ LAJOS.